

K R O N I K A

Devátý ročník Komárkovy jazykovědné Olomouce

The ninth annual Komárek Linguistics Conference in Olomouc

JINDŘISKA SVOBODOVÁ

Univerzita Palackého v Olomouci

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4304-7090>

e-mail: jindriska.svobodova@upol.cz

V říjnu roku 2016 byla na Katedře bohemistiky Univerzity Palackého v Olomouci zahájena tradice pravidelných konferencí hlásících se k odkazu jednoho z nejvýznamnějších představitelů zdejší lingvistické bohemistiky prof. Miroslava Komárka. Jednotlivá setkání buď tematicky navázala na výzkum čelních představitelů katedry bohemistiky (např. kolokvium pořádané roku 2023 s názvem *Člověk a jeho text*, věnované památce prof. Jana Kořenského), nebo byla věnována úžeji zaměřeným badáním specifického jazykového výzkumu. Letošní devátý ročník se uskutečnil ve dnech 27. a 28. února a jeho organizátoři Michaela Kopečková a Petr Pořízka jej zasvětili mluvené češtině.

S plenární přednáškou vystoupili Václav Jonáš Podlipský a Šárka Šimáčková a zaměřili se v ní na vztah mezi fonetickou flexibilitou a stabilitou fonologického systému. Jejich výzkum byl založen na čtyřech psycholingvistických

Bohemistika, 2025 (4) © The Author(s). Published by: Adam Mickiewicz University in Poznań, Open Access article, distributed under the terms of the CC Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licence (BY-NC-ND, <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

studiích, jež se lišily zdrojem fonetického posunu. Probandy jejich bádání se staly odlišné skupiny mluvčích (např. mladí mluvčí ze slezských měst nebo rodilí mluvčí, a to děti i dospělí, již si osvojují, případně na vysoké úrovni ovládají angličtinu), u nichž byl zkoumán fonetický posun. Výsledky analýz ukázaly, že mluvčí spontánně přizpůsobují fonetické parametry své řeči kontextu, ale jejich fonologický systém zůstává vůči narušením či případným změnám odolný. Větší přizpůsobivost se prokázala u dětských mluvčích a tento fakt potvrzuje význam, který má raná jazyková zkušenost pro formování řečových vzorců; fonologickou stabilitu dospělých mluvčích pak zajišťuje dlouhodobá ochrana jazykové struktury před vlivy odlišné výslovnosti.

Na plenární přednášku navázal první blok vystoupení věnovaných v úvodní části problematice výslovnosti češtiny jako druhého jazyka. Tanja Kocjančič a Jitka Veronková v příspěvku nazvaném *Vliv pozice hlásek R a L ve slabice na jejich výslovnost v češtině jako L2* představily výsledky výzkumu věnovaného výslovnosti čínských a korejských studentů češtiny, již obvykle vykazují potíže s vnímáním a produkcí českého R a L, neboť v jejich rodných jazycích podobný kontrast neexistuje. Jeho absence vede na jedné straně ke špatnému rozlišení mezi těmito dvěma hláskami ve fázi percepce, na straně druhé způsobuje jejich nesprávnou výslovnost, a tím také sníženou srozumitelnost ve výslovnosti druhého jazyka. Obě hlásky, R i L, jsou tak důležitým cílem při nácviku výslovnosti. Autorky ve svém výzkumu sledovaly výslovnost těchto „problematických“ hlásek v odlišných specifických pozicích před nácvikem výslovnosti i po něm. S využitím ultrazvukových snímků poskytujících zpětnou vazbu zjišťovaly, které pozice vykazují po cíleném nácviku největší pokrok a které se naopak jeví jako nejobtížnější. Jitka Bielen ve svém příspěvku *Příčiny problematických jevů v české výslovnosti polských bohemistů* zúročila dlouholeté zkušenosti z Jagellonské univerzity v Krakově a zaměřila se na problematické jevy ve výslovnosti polských studentů češtiny, jež obvykle přetrvávají po celou dobu jejich vysokoškolského studia a jež souvisejí především s procesem zvnitřnění slyšeného jazykového materiálu. Typické jevy problematické výslovnosti autorka ilustrovala na řadě příkladů z vlastní praxe a jejich analýzou ukázala na význam nácviku poslechu s porozuměním, jenž by měl předcházet fázi produkce, tedy samotnému nácviku výslovnosti.

Úvodní blok uzavřela Tanja Kocjančič příspěvkem *Artikulační analýza českých slabických a neslabických /r/ a /l/, obě souhlásky mohou v češtině fungovat jako slabický vrchol, takže se mohou realizovat jako slabické i neslabické varianty*. Autorka předvedla výsledky analýzy, ve které sledovala, nakolik „slabičnost“ těchto hlásek ovlivňuje jejich artikulaci. Výsledky výzkumu neukázaly rozdíl mezi slabickými a neslabickými variantami, obě také mají podobné tvary a polohy jazyka; jazyk přitom vykazoval velkou stabilitu ve své aktivní části (přední část jazyka pro /r/

a /l/) a rostoucí variabilitu v zadních částech, které se aktivně nepodílejí na artikulaci těchto dvou zvuků.

Odpolední blok zahájil Jan Volín s příspěvkem *Prominence modálních sloves v souvislých narativích*. V korpusu vytvořeném z nahrávek audioknih čítajícím na 16 000 slov se zaměřil na přízvučnost těchto sloves v předem připravených monologických textech. Prominenci modálních sloves pak sledoval s ohledem na jejich pozici ve výpovědi i na jejich sémantiku a zjistil, že přízvučnost či nepřívzračnost těchto sloves je ovlivněna kontextem a sémantickou strukturou výpovědi. Radek Škarnitzl v příspěvku *Případy netypického přízvukování v češtině* sledoval výskyt dvouslabičných anakruzí (tedy nepřívzračných slov na počátku prozodické fráze, např. „A ‘zase ‘bylo ‘jaro.“), jež byly dosud popisovány výlučně jako záležitost jednoslabičných slov (v neformálních projevech jsou ovšem anakruze běžné i ve dvou- či případně víceslabičné podobě), a jednoslabičných mluvnických taktů (případy, ve kterých dochází k tzv. střetu přízvuků a jimž se jazyky vyhýbají, např. „Byl ‘v Praze, ‘Brně ‘a ‘Olomouci“). Materiál k analýze autor získal jednak z nahrávek zpravodajů Českého rozhlasu I a II, jednak z audioknih namluvených profesionálními mluvčími. Typová odlišnost mluvčích obou skupin ukázala na potřebu sledovat tento jev v závislosti na kontextu promluvy. Žaneta Dvořáková a Veronika Štěpánová v příspěvku *I mému dědovi říkali pan Vějkrychta, asi se jim to lépe vyslovovalo...* sledovaly problematickou výslovnost osobních jmen. Materiál k analýze poskytly dotazy adresované jazykové poradně Ústavu pro jazyk český AV ČR a dopisy zaslané do pořadu Českého rozhlasu *O původu příjmení*. Získaný soubor autorky klasifikovaly s ohledem na etymologii příjmení, případné záměny jejich hláskových podob, kolísání kvantity či přizpůsobování hláskového skladu příjmení obvyklé české fonotaktice. Autorky ve svém bezesporu užitečném výzkumu navázaly na starší podobně zaměřené práce a ukázaly, že jeho potřebnost je stále aktuální, neboť jména jsou integrální součástí lidské identity a jakýkoli nevhodný zásah do jejich podoby může být zdrojem nedorozumění. Příspěvek Jany Vlčkové *Mluvený projev mezi technikou a kulturou aneb od postoje k artikulaci* byl věnován souvislosti mezi technickou přípravou těla a kvalitou mluveného projevu, a to zejména v oblasti dechu, artikulace a rezonance. Autorka ve svém výzkumu dokazuje, že principy řečové kultury a zásady hlasové techniky se propojují a zvládnutí techniky hlasové produkce je jedním z významných předpokladů pro dosažení komunikačních cílů.

Trojici vystoupení „pozdňe odpoledního“ bloku věnovaných řečovému tempu v projevech převážně mediální produkce zahájil Petr Pořízka s příspěvkem *Výslovnost pod lupou: Jak se mění úroveň artikulace českých vokálů u moderátorů vlivem komercializace médií po roce 1990?* Autor se v něm věnoval především změnám ve výslovnosti českých vokálů u moderátorů v třicetiletém období „polistopadového“ vývoje, obsáhlým korpusovým šetřením prokázal značné rozdíly ve

výslovnosti moderátorů veřejnoprávních a komerčních médií a ukázal na negativní vliv komerčních médií na standardy řečové praxe. Jitka Veronková hledala ve svém příspěvku *Vztah tempa řeči a mezipauzových úseků ke stavbě textu zpravodajského typu* odpověď na otázku, nakolik se mluvčí shodnou ve způsobu členění souvislého textu (např. v délce mezipauzových úseků, umístění předělů mezi nimi či jejich souladu se syntaktickou a významovou strukturou textu) a zda se v projevech různých mluvčích objevují obdobné temporální vzorce. Materiálově vycházela z nahrávek textu zpravodajské relace realizovaných laickými mluvčími, obsahujících pravidelné strukturní části. Výzkum prokázal vztah mezi tempem řeči a strukturní částí zpravodajského textu a potvrdil vliv individuálních představ mluvčích o žánru, jež ovlivňují způsob členění projevu. Michaela Svatošová v příspěvku *Možnosti výpočtu a zobrazování lokálních změn tempa řeči* představila novou metodu výpočtu a vizualizace těchto změn, jež zohledňuje inherentní trvání hlásek. Trvání hlásek je ovlivněno řadou faktorů, které se daná metoda pokouší normalizovat a ukázat jejich význam při vyjádření komunikačně relevantních funkcí. Analýze změn artikulačního tempa byly podrobeny projevy rozhlasového zpravodajství, možnost dalšího využití ale nabízí předem nepřipravené texty, např. politické debaty.

Dopolední blok druhého jednacího dne byl věnován projevům laických mluvčích. Michaela Kopečková sledovala současné tendence v jejich výslovnosti v závislosti na regionální příslušnosti. V příspěvku *Realizace rázu a protetických hlásek v dialogu mluvčích z různých nářečních oblastí* představila výsledky analýzy padesáti osmi mluvčích ze všech čtyř hlavních nářečních skupin zaměřené na tendenci k vynechávání rázu a realizaci proteze a prokázala, že vynechávání rázu je vyšší u mluvčích z Moravy a Slezska než z Čech; ve výzkumu přitom zohledňovala významné sociální faktory, jako pohlaví, věk či profese respondentů. Karel Jirovec v příspěvku *Suprasegmentální nářeční rys jako prostředek emfáze u mluvčích jihočeského nářečí* analyzoval reliktní přízvuk na předposlední slabice ve výpovědích mluvčích jihozápadočeské podskupiny české nářeční skupiny. Významným přínosem provedeného výzkumu je jeho široké časové rozkročení. Autor totiž analyzoval projevy laických mluvčích napříč čtyřmi generacemi mezi lety 1890–2004. Specifický nářeční rys společný pro celou jihočeskou skupinu se v čase vyvíjí a u současných mluvčích se ustaluje jako akustický prostředek emfáze. Jeho užití je u mluvčích posledních dvou generací již nedůsledné a výskyt je často spojen se zdůrazňováním informací v emocionálně zabarvených výpovědích. Jindřiška Svobodová a Jan Kij se v příspěvku *Mluvíme, nebo píšeme v chatech?* věnovali analýze online komunikace a svým výzkumem se snažili prokázat, do jaké míry se chat přibližuje mluvenému či psanému jazyku. Po stanovení markerů obou systémů vyhledávali jejich prostředky v autentických chatových komunikacích, analyzovali přitom více než 500 ukázek tohoto typu komunikace realizované převážně mezi mlu-

včími ve věku 16–26 let a pozornost přitom věnovali i podílu neverbální složky komunikace realizované např. emotikony. Výsledky aktuálně provedeného šetření srovnali s podobně zaměřeným starším výzkumem a potvrdili výchozí hypotézu, že je v chatech výraznější zastoupení rysů mluvenosti a tento specifický typ komunikačního aktu de facto představuje mluvený jazykový projev realizovaný písmem.

Dopolední blok uzavřely Jana Hoffmannová a Lucie Jílková příspěvkem *Výraz cože v mluvené komunikaci: otázky pravé vs. nepravé podivové*. Autorky v něm sledovaly funkce výrazu „cože“ v pravých a nepravých otázkách. V pravých otázkách vedle synonymně užitého výrazu „prosím“ napomáhá tento prostředek naplnit klasickejší tazací komunikační funkci (tedy odstranění informačního deficitu) a může sloužit pro vyjádření žádosti o zopakování informace. Vedle toho ale uvozuje také nepravé, podivové otázky s výrazným pragmatickým pozadím, v nichž mluvčí vyjadřují údiv, překvapení, případně pochybnosti, nedůvěru nebo neshodu. Autorky ve své analýze využily psané i mluvené korpusy ČNK a sledovaly vliv užitého kódu na frekvenci tohoto výrazu v obou typech otázek.

Závěrečný odpolední blok zahájily Lucie Radková a Jarmila Mádrová příspěvkem *Hodný a zlý policajt: dva kriminalisté ze seriálu Stíny v mlze pohledem kvantitativní lingvistiky*. Autorky na materiálu scénáře kriminálního seriálu provedly frekvenční analýzu projevů kriminalistů a podezřelých, případně svědků či informátorů, zaměřenou na morfosyntaktickou a lexikální charakteristiku jejich promluv. Svým výzkumem se snažily prokázat odlišnosti promluv tzv. „hodného“ a „zlého“ policajta ve sledovaných aspektech (dominance výskytu určitých slovesných osob v singulárních či plurálových tvarech, podíl sociolektismů, charakter jazykových struktur apod.), potenciál využití výsledků výzkumu realizovaného na uměleckém textu autorky vidí i v autentických situacích, např. při školení kriminalistů. Také Marek Lollok v příspěvku *Stylizace mluvené komunikace v současném českém dramatu* analyzoval texty uměleckého funkčního stylu (konkrétně vybrané současné hry českých dramatiků Petra Kolečka, Petra Zelenky a Jiřího Havelky). V dramatickém dialogu sledoval napětí mezi spisovností, příznačnou pro veřejný charakter komunikace, a nespisovností, obvyklou v neformální soukromé komunikaci, významným aspektem výzkumu jsou způsoby evokace zvukové stránky promluv. Miloš Vondráček v příspěvku *Nepůvodní předložkové a spojkové výrazy v mluvené komunikaci* sledoval slovnědruhovou konverzi v procesu jejich přesunu z psané formy komunikace do mluvené. Během tohoto procesu dochází k desémantizaci i funkčnímu posunu těchto výrazových prostředků i ke změnám jejich pragmatické charakteristiky. Závěrečný příspěvek Jany Bílkové *Modální částice s imperativem v mluvené češtině* byl věnován kombinaci modálních částic (výrazy epistémické modalit jako „asi“, „možná“, „snad“, „určitě“) s imperativními tvary sloves („Možná tam nechod.“, „Určitě se ozvěte.“) v mluvené češtině. Autorka sledovala, na-

kolik se tyto prostředky epistémické modality ve spojení s imperativem podílejí na vyjadřování různých apelativních postojů a komunikačních funkcí, jako jsou např. rady, výhrůžky, povolení, návrhy či přání.

Široké tematické rozkročení dílčích příspěvků věnovaných analýze projevů mluvcích laických i profesionálních, stejně jako rodilých i nerodilých i přesahu mluvené komunikace do komunikace psané ukázalo potřebnost podobně zaměřeného setkání a oběma organizátorům patří dík za to, že na konferenci *Mluvená čeština v současném lingvistickém výzkumu* vytvořili prostor pro setkání lingvistů, kteří svůj výzkum orientují právě do oblasti mluvené komunikace. Živé debaty v přátelském ovzduší na jednáních i v kuloárech i autentické výměny názorů jsou pak jasným dokladem toho, že osobní setkání jsou i v dnešní době sociálních sítí nepostradatelnou a nenahraditelnou součástí odborné jazykovědné práce.